

ринків в цілому і, зокрема, — в страховий ринок. Передбачається, що діяльність Комісії буде здійснюватися відповідно до принципів та стандартів Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю [14], що забезпечить певний рівень представництва країни на міжнародній арені, інформування світового суспільства про стан реформування страхового сектору та розширення можливостей залучення міжнародних інвесторів до національного ринку.

Ознайомившись зі змістом принципів, можна погодитися з думкою керівників Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг [15] про ліберальність більшості існуючих в Україні напрямків реалізації нагляду за страховою діяльністю і неадекватність державного втручання їх основній меті — захисту інтересів власників страхових полісів (принцип номер один).

У Законі України "Про страхування" визначається, що державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховика та захисту інтересів страхувальника. Таке трактування демонструє різницю в суті підходів до страхування в нашій країні та на світовому ринку й обумовлює як втрату довіри до страхового бізнесу, так і до держави, яка повинна захищати страхувальника, забезпечуючи ефективні механізми діяльності страховика.

На сучасному етапі державне втручання має трансформуватися в непряме, головною ідеєю якого буде захист споживачів страхової послуги. Насамперед, мова йде про створення умов, з одного боку, щодо вдосконалення конкуренції на страховому ринку, яка забезпечить підвищення якості страхової послуги при скороченні тарифів, а з іншого — щодо сприяння консолідації страхового сектору, який поступово вирішить проблему перестраховання з урахуванням обмеженості національного ринку в прийнятті на покриття ризиків, обсяг яких надалі буде тільки збільшуватися.

Такий підхід обумовлює необхідність внесення змін в організаційну структуру Комісії, яка відповідає завданням боротьби з відмиванням "брудних" грошей, але з точки зору формування основ щодо використання потенціалу страхової системи як одного з інструментів сталого економічного зростання є певні недоліки.

На погляд автора, Управління методології страхування і недержавного пенсійного забезпечення слід вивести зі складу Департаменту державного регулювання та розвитку ринків фінансових послуг і ввести в Департамент страхового нагляду. Ці заходи дадуть можливість не тільки вирішувати останньому поточні проблеми (реєстрації, ліцензування, перевірки), а й формувати концептуальні основи розвитку страхової діяльності на віддалену перспективу.

Необхідність завершеності функцій Департаменту страхового нагляду обумовлений місцем страхового сектору в загальній системі фінансових послуг. Аналіз ринків фінансових послуг, регулювання яких є одним із головних завдань Комісії, вказує на домінуючу роль страхових послуг на ринку небанківських фінансових послуг України.

Література: 1. Базилевич В. Д. Антимонопольні заходи держави та створення конкурентного середовища на страховому ринку // *Фінанси України*. — 1998. — №8. — С. 5 – 11. 2. Базилевич В. Д. Страховий ринок України. — К.: Знання, 1998. — 376 с. 3. Внукова Н. М. Практикум із страхування. Випуск 1. — К.: Лібра, 1998. — 40 с. 4. Клапків М. С. Кредитно-страховий альянс. — Тернопіль: Збруч, 1995. — 136 с. 5. Мних М. Проблеми та напрямки вдосконалення державної політики в галузі страхування // *Економіка. Фінанси, право*. — 2000. — №8. — С. 27 – 30. 6. Самойловський А. Л. Моделі державного регулювання страхової діяльності: досвід західноєвропейських країн // *Національна безпека і оборона*. — 2000. — №4. — С. 40 – 42. 7. Гомелля В. Методологические вопросы прогнозирования и планирования страховой деятельности // *Страховое ревью*. — 2001. — №12. — С. 29 – 34. 8. Зернов А. А. Системные исследования страхового регулирования / А. А. Зернов, А. Н. Зубец. — М.: *Страховое Ревю*, 1997. — 232 с. 9. Евстигнеев В. Д. Государственная поддержка и регулирование страхового дела // *Финансы*. — 1996. — №7. — С. 38 – 40. 10. Жилкина М. С. Государственное регулирование страхового рынка. — М.: "Спутник+", 2002. — 304 с. 11. Сухов В. А. Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков. — М.: Анкил, 1995. — 112 с. 12. Страховий ринок України: стан, проблеми, перспективи. Аналітична доповідь Центру Разумкова // *Національна безпека і оборона*. — 2003. — №6. — С. 2 – 46. 13. Семак Н. Нагляд за управлінням активами страхових компаній / Н. Семак, Г. Ким // *Альманах "Страховий ринок України"*. — 2003. — С. 49 – 53. 14. Принципи та стандарти Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю. — К.: Вид-дім "Козаки", 2002. — 216 с. 15. Угрін І. Регулювання страхової діяльності в Україні і принципи та стандарти Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю // *Альманах "Страховий ринок України"*. — 2003. — С. 46 – 48.

*Стаття надійшла до редакції
15.04.2004 р.*

УДК 658.011.2

Журавльова І. В.

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

The essence of the "information resources" category is considered. The author offers the system of economic assessment indices including such criterion as total cost of ownership of enterprise information system, the system of fractional indices and generalizing index.

© Журавльова І. В., 2004

На межі нового тисячоліття інформація та знання стали найважливішим ресурсом так званих "постіндустріальних економік", нова концепція управління яких базується на управлінні інформаційними ресурсами. Ця обставина визначила те виключне значення, якого набуло сьогодні ефективно управління інформаційними ресурсами. Але, незважаючи на підвищений інтерес до проблеми інформаційних ресурсів, економіка цього виду ресурсів ще залишається малодослідженою темою, що вкрай важко піддається однозначному визначенню та оцінці. До того ж, для того, щоб управляти, необхідно мати міру оцінки.

Тому метою статті є дослідження змісту як економічної категорії та розробка оцінки такої складної і динамічної системи, як інформаційні ресурси.

Проведені дослідження тісно пов'язані з державними завданнями щодо розбудови інформаційного суспільства в Україні, проголошеними в Посланні Президента України до Верховної Ради України та Програмі діяльності Кабінету Міністрів України.

Розглядаючи сутність категорії "інформаційні ресурси", слід зазначити, що вона тісно пов'язана з категорією "ресурси". Дослідження її в економічній літературі мають давні традиції. Сучасна теорія пов'язує поняття "ресурси" з елементами економічного потенціалу, якими володіє суспільство та які за необхідності можуть бути використані для досягнення конкретних цілей господарського й соціального розвитку [1, с. 3, 7].

Але, перш за все, інформаційні ресурси — це фактор виробництва, який знаходиться у розпорядженні підприємства. Тому на рівні мікроекономіки управління ними потрібно базувати на розумінні сутності підприємства як суб'єкта господарювання. Неокласична модель фірми в мікроекономіці розглядає їх як монолітний суб'єкт, націлений на максимізацію прибутку. Ця модель в контексті ринкової рівноваги пояснює взаємодію між вводом виробничих факторів і кінцевими результатами діяльності фірми (система "витрати – випуск"). Але така модель не пояснює внутрішніх механізмів обігу ресурсів у процесі діяльності підприємства.

Створені за останні десятиріччя концепції відтворення фірми намагалися подолати ці недоліки, запропонувавши різні моделі внутрішніх механізмів. Coase R. M. у своїй теорії фірми акцентує увагу на процесах передачі інформації, пов'язаної з виробництвом та продажем продукції [2]. Одна з передумов існування фірми полягає в мінімізації витрат трансакції інформації, необхідної для виробництва та збуту продукції. Найманих підприємцем працівників Coase R. M. розглядає як експертів, здатних завдяки спеціалізованій інформації з найменшими витратами придбати та обробляти сировину, виготовляти та продавати готову продукцію. Це була перша концепція, що трактувала фірму як процесор інформації.

Подальшого розвитку теорія фірми на базі інформаційного менеджменту набула в працях Grant R. [3], Prusak L. [4], Sveiby K.-E. та Lloyd T. [5], Wiig K. [6], Polanyi M. [7], Nonaka I. та Takeuchi H. [8]. На сучасному етапі в теорії фірми розрізняють три концепції: підприємницьку, конкретну та еволюційну. Підприємницька концепція концентрується на процесах аналізу інформації в організаціях і підкреслює головну роль в цих процесах підприємця, який здійснює остаточний синтез інформації та прийняття на її основі управлінських рішень. Конкретна концепція розглядає фірму як об'єднання суб'єктів, які володіють різноманітною інформацією й пов'язані системою явних та неявних контрактів, що дозволяє подолати суперечності їхніх інтересів. Еволюційна теорія описує функціонування та еволюцію фірми в поняттях правил, шаблонів та парадигм діяльності, що втілюють притаманні їй знання як основу інформаційних ресурсів.

Таким чином, категорію інформаційних ресурсів можна визначити як усю накопичену інформацію про оточуючу нас дійсність, зафіксовану на матеріальних носіях та в будь-якій іншій формі, що можна передавати в часі і просторі між різноманітними споживачами для досягнення конкретних цілей економіко-соціального розвитку.

На думку автора, інформаційні ресурси складаються практично з чотирьох частин: документів, інтелектуальної власності, персоналу та інформаційної структури організації.

Документ — це головний засіб фіксації інформації різним способом на спеціальному матеріалі (носії) інформації, одержуваної в процесі розвитку науки і практичної діяльності людей. У ньому закріплюється і концентрується інформація про факти, події, явища об'єктивної дійсності і розумової діяльності людини. Основною тенденцією розвитку документальних ресурсів є перенос усе більшої їхньої частини на машинопрочитувані носії, що принципово змінює умови доступу до документальних інформаційних ресурсів.

Інтелектуальна власність включає наступні класи інформаційних ресурсів: патенти, ноу-хау, ліцензії, торгові секрети, торгові марки, дизайн, програмне забезпечення, копірайт і т. ін.; промислові зразки, рецептури і технології, конструкційні матеріали, програмні продукти, технічні системи (об'єкти), тобто будь-які технічні об'єкти різного рівня складності, штучно створені людиною для задоволення її потреб, а також об'єкти живої природи (штами, сортовий насінний матеріал, селекційні породи тварин і рослин і т. ін.); науковий інструментарій.

Науковий інструментарій — це зразки, створені спеціально для одержання нової інформації (знань), яка дозволяє уточнювати, удосконалювати речовий світ і глибше пізнавати навколишній світ. Науковий інструментарій визначає технічну та методологічну озброєність персоналу і їхню здатність до виконання

(вирішення) покладених на них завдань у конкретних проблемних галузях з необхідною ефективністю і рівнем складності. З появою сучасного наукового інструментарію, оснащеного обчислювальною технікою і вимірниками, які забезпечують безперервну автоматизовану реєстрацію даних, зростає роль програмних продуктів, що здійснюють обробку інформації, методичних, алгоритмічних і математичних методів. Помилки цієї складової інструментарію призводять до знецінювання вхідного потоку інформації. У цих умовах ще більше зростає роль персоналу як постановника процедур одержання інформації, її споживача та інтерпретатора.

Такий клас інформаційних ресурсів, як персонал (пам'ять людей), включає осіб (фахівців), які володіють комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, набутих у результаті професійної підготовки та досвіду роботи. Як носій інформаційних ресурсів людина (фахівець) має особливі властивості: вона виступає одночасно як носій, творець, споживач та інтерпретатор інформаційних ресурсів. Кожну з перерахованих функцій вона виконує по-різному залежно від кваліфікації, професійних і особистісних якостей, накопиченого досвіду виконання тієї або іншої функції; характеру вирішуваних завдань і свого ставлення до цих завдань; місця, займаного в конкретній функціональній групі (науковій, виробничій, адміністративній і т. ін.); інтересів і переваг (прихильності до традицій, наукових шкіл, авторитетів) та інших властивостей особистості.

Інформація, зафіксована в пам'яті фахівця, є унікальним інформаційним ресурсом конкретної людини, реалізується тільки нею і безповоротно втрачається одночасно з припиненням її діяльності в тій або іншій сфері. Передача цієї інформації іншим особам не завжди може бути здійснена, а в більшості випадків цей процес здійснюється зі значними втратами і перекручуваннями.

Персонал — найбільш мобільний носій інформації. Через нього здійснюється активний і діючий міжорганізаційний обмін знаннями і технологіями, особливо в умовах, коли існують бар'єри для поширення інформації у вигляді патентів, фірмових і державних секретів.

Без наявності необхідної кількості персоналу, який володіє необхідним рівнем кваліфікації й об'єднаного тими або іншими організаційними формами в наукові та виробничі колективи й організації, неможливий процес суспільного виробництва і вирішення науково-дослідних завдань.

Такий вид інформаційних ресурсів, як інформаційна структура підприємства, включає: сховища і накопичувачі інформації, а також засоби і способи передачі даних; технічне і програмне забезпечення; орга-

нізаційну структуру; систему наукових і проектних підрозділів; систему підготовки та перепідготовки кадрів. Інакше кажучи, все, що дозволяє працівникам підприємства реалізувати свій виробничий потенціал.

Для управління інформаційними ресурсами необхідно мати міру оцінки. Однак в економічній літературі поки що відсутня цілісна концепція виміру й оцінки інформаційних ресурсів. Тому її розробка стає одним із важливих завдань управління.

Методичні основи розробки економічної оцінки інформаційних ресурсів, на погляд автора, повинні базуватися на наступних основних положеннях.

Для підвищення інформативних можливостей виміральної системи потрібно включати до неї показники як монетарного, так і немонетарного характеру. За проведеними дослідженнями американських вчених Kaplan R. та Norton D. [9], основним недоліком показників, що зараз використовуються в практиці управління підприємством, є їх виключно грошовий вираз. Збалансована система монетарних та немонетарних показників інформаційних ресурсів повинна будуватися за чотирма напрямками цілей підприємства: фінансовим, маркетинговим, операційним та процесним. Вона розширить функції оцінки: дозволить будувати оцінку як кількісну міру, як процес аналізу та як основу для прийняття альтернативних рішень. Її використання дозволить описати інформаційні ресурси як складну динамічну систему, здійснювати аудит, ранжувати їх за рівнем розвитку та результативністю використання, пов'язати стратегію розвитку інформаційних ресурсів з оперативним управлінням.

Виходячи з того, що інформаційні ресурси варто розглядати як складну динамічну систему, здатну до збалансованого саморозвитку, підхід до їх оцінки повинен базуватися на співвідношенні загального з частковим та особливим. Загальне в оцінці буде розкриватися через критерій, часткове — через систему часткових показників, особливе — через узагальнювальний показник.

У зв'язку з цим існує необхідність розробки ряду комплексних показників рівня розвитку інформаційних ресурсів, що відбивають у зведеному вигляді як особливості інформаційних ресурсів даного підприємства, так і однозначну оцінку відповідності їх фактичного рівня потенційному.

Необхідність розробки узагальнювального показника, заснованого на економіко-математичному моделюванні, а не виборі його з системи часткових показників, доведена економічною теорією і практикою.

Моделювання узагальнювального показника методом таксономії [10] на основі часткових показників дозволяє приводити до розмірного вигляду різні монетарні та немонетарні часткові показники різних складових інформаційних ресурсів, що кіль-

кісно і якісно подають оцінку інформаційних ресурсів за трьома напрямками цілей підприємства: маркетинговим, операційним та процесним. Для моделювання рівня розвитку всіх перелічених вище класів інформаційних ресурсів до системи часткових показників були включені наступні: повнота та актуальність інформаційної бази, наявність формального опису бізнес-процесів, витрати на передачу даних, кількість патентів, ноу-хау, ліцензій і т. ін., наявність торгової марки, частка нематеріальних активів в загальній вартості активів, вартість автоматизованої інформаційної системи (AIC), її функціональна повнота, співвідношення витрат ліцензія/впровадження/устаткування AIC, час простоїв в AIC, кількість звернень за технічною підтримкою до AIC, середні витрати програмування для конкретного програмного середовища на одного клієнта, кількість та вартість кожного виду устаткування AIC (серверів, настільних та мобільних персональних комп'ютерів (ПК), мережного та периферійного устаткування), кількість ПК у розрахунку на одного співробітника, рівень системи захисту в AIC, надійність AIC, продуктивність AIC, оперативність AIC, поточні витрати на AIC, їх частка в загальних витратах підприємства, рівень технологій програмного (ПЗ) та технічного (ТЗ) забезпечення, культура впровадження та підтримки ПЗ та ТЗ, витрати на інформаційні технології (IT) та їх питома вага у загальних витратах, фондоозброєність, частка ринку, витрати на рекламу в процентному відношенні до керованих активів, витрати на рекламу в розрахунку на одного клієнта, ефективність інновацій, чисельність персоналу та питома вага управлінського персоналу, коефіцієнт зайнятості працівників, питома вага працівників основної діяльності в складі працюючих, питома вага працівників віком від 28 до 50 років, питома вага працівників з вищою освітою, питома вага працівників, які здобули нові професії у звітному році, питома вага працівників, які підвищили кваліфікацію у звітному році, питома вага підготовлених службовців, витрати на підвищення компетентності співробітників у розрахунку на одного співробітника, рівень персоналу в галузі IT-грамотності, рівень системи підготовки й перепідготовки кадрів, наявність та рівень наукових і проектних підрозділів, кількість рівнів управління, рівень організаційної структури. Вони відбивають основні характеристики складових інформаційних ресурсів. Деякі часткові показники, наприклад повнота та актуальність інформаційної бази, надійність, продуктивність, рівень керованості та оперативність AIC і т. ін., розраховуються на основі теорії нечітких множин [11]. Система часткових показників повинна бути доповнена узагальнювальним немонетарним показником.

Як узагальнювальний показник пропонується застосовувати таксономічний коефіцієнт [10] рівня розвитку інформаційних ресурсів. Вектор-еталон формується на базі тих же показників, але не фактичних, а потенційних, визначених експертним шляхом. Значення узагальнювального таксономічного показника рівня розвитку інформаційних ресурсів змінюється від нуля до одиниці. Чим ближче значення оцінки до одиниці, тим вищий рівень розвитку інформаційних ресурсів, або тим ближче його значення до оптимального (залежно від цілей дослідження при побудові узагальнювального показника).

Вартісний критерій, що відбиває фінансовий напрямок виміру в збалансованій системі оцінки інформаційних ресурсів, пропонується будувати за допомогою показника ринкової вартості підприємства на сукупну вартість володіння інформаційною системою підприємства (Total Cost of Ownership — TCO) [12] або прибутку на сукупну вартість володіння інформаційною системою. Методика розрахунку сукупної вартості володіння інформаційною системою докладно розглянута в роботі [12].

Апробація підходу до оцінки інформаційних ресурсів на підприємствах Харківського регіону показала, що перспектива подальших розвідок у даному напрямку повинна полягати в розробці системи підтримки прийняття рішень (СППР) щодо управління інформаційними ресурсами з використанням запропонованої збалансованої системи оцінки як основи бази моделей СППР.

Література: 1. Елепов Б. С. Управление процессами использования информационных ресурсов / Б. С. Елепов, В. М. Чистяков. — Новосибирск: Наука. Сиб. отд., 1989. — 236 с. 2. Coase R. M. The Nature of the Firm // *Economics*. — Volume IV. — November. — 1937. 3. Grant R. Toward a Knowledge-Based Theory of the Firm // *Strategic Management Journal*. — Vol. 17 (Winter Special Issue), 1996. 4. Prusak L. Knowledge in Organizations. — Butterworth-Heinemann, Newton, MA, USA, 1997. 5. Sveiby K.-E., Lloyd T. Managing Know-how. — Bloomsbury, London, 1987. 6. Wiig K. Knowledge Management Methods: Practical Approaches to Managing Knowledge-Schema Press, Arlington, TX, USA, 1995. 7. Polanyi M. Tacit Knowledge. — New York, NY: Doubleday Publishers, 1966. 8. Nonaka I., Takeuchi H. The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. — New York: Oxford University Press, 1995. 9. Kaplan R., Norton D. The Balanced Score Card. — Boston: HBS Press, 1996. 10. Плота В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / Науч. ред. В. М. Жуковской. — М.: Статистика, 1980. — 152 с. 11. Заде Л. Понятие лингвистической переменной и ее применение к принятию приближенных решений: Пер. с англ. — М.: Мир, 1976. — 168 с. 12. Мартынович А. TCO, или Как управлять IT-затратами // Компьютерное обозрение // <http://www.management.com.ua/ims/ims023.html>.